

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA SIFAT MENEJMENTINI QO'LLASH BORASI AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR

PhD, **Achilov Ilmurad Nematovich**
Shaxrisabz davlat pedagogika instituti
ORCID: 0009-0005-8588-2552//
ilmurodachilov1987@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini qo'llash borasida amalga oshirilayotgan islohotlar ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqotda sifat menejmenti nazariyasining asosiy konsepsiyalari, xorijiy va mahalliy olimlarning qarashlari tanqidiy tahlil qilingan hamda ularning qurilish materiallari sanoatiga tatbiq etish imkoniyatlari baholangan. Maqolada qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmlari, ISO 9001 sifat menejmenti tizimini joriy etgan korxonalar ulushi, nuqsonli mahsulot darajasi va eksport ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Tahlil natijalari sifat menejmenti tizimini joriy etish mahsulot sifati barqarorligini ta'minlash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, eksport salohiyatini oshirish hamda korxonalar raqobatbardoshligini kuchaytirish borasida ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: qurilish materiallari sanoati, sifat menejmenti tizimi, ISO 9001 xalqaro standarti, standartlashtirish va sertifikatlashtirish, mahsulot sifati, sifatni boshqarish, nuqsonli mahsulot, ishlab chiqarish samaradorligi, xarajatlarni optimallashtirish, raqobatbardoshlik, eksportga yo'naltirilgan sanoat, eksport salohiyati, xalqaro bozorlar, sanoatni modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalar, «yashil iqtisodiyot».

ОСУЩЕСТВЛЯЕМЫЕ РЕФОРМЫ ПО ПРИМЕНЕНИЮ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ПРОМЫШЛЕННОСТИ СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

PhD, **Ачилов Ильмурад Нематович**
Шахрисабзский государственный педагогический институт

Аннотация. В данной статье научно-практическое исследование проводимых в Республике Узбекистан реформ по применению менеджмента качества в промышленности строительных материалов. В данной статье научно-практическое исследование проводимых в Республике Узбекистан реформ по применению менеджмента качества в промышленности строительных материалов. В исследовании критически проанализированы основные концепции теории менеджмента качества, взгляды зарубежных и отечественных ученых, а также оценены возможности их применения в промышленности строительных материалов. В статье проанализированы объемы производства строительных материалов, доля предприятий, внедривших систему менеджмента качества ISO 9001, уровень дефектной продукции и показатели экспорта. В статье проанализированы объемы производства строительных материалов, доля предприятий, внедривших систему менеджмента качества ISO 9001, уровень дефектной продукции и показатели экспорта. Результаты анализа внедрение системы менеджмента качества разработаны научно-практические выводы по обеспечению стабильности качества продукции, снижению издержек производства, повышению экспортного потенциала и повышению конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: промышленность строительных материалов, система менеджмента качества, международный стандарт ISO 9001, стандартизация и сертификация, качество продукции, Управление качеством, дефектный продукт, эффективность производства, оптимизация затрат, конкурентоспособность, экспортноориентированная отрасль, экспортный потенциал, международные рынки, модернизация отрасли, инновационные технологии, «Зеленая экономика».

REFORMS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN ON THE APPLICATION OF QUALITY MANAGEMENT IN THE CONSTRUCTION MATERIALS INDUSTRY

PhD, **Achilov Ilmurad Nematovich**
State Pedagogical Institute of Shakhrisabz

Annotation. In this article, the reforms carried out in the Republic of Uzbekistan on the application of Quality Management in the construction materials industry were studied in a scientific and practical way. In this article, the reforms carried out in the Republic of Uzbekistan on the application of Quality Management in the construction materials industry were studied in a scientific and practical way. The study critically analyzed the basic concepts of the theory of Quality Management, the views of foreign and domestic scientists, and evaluated the possibilities of their application to the construction materials industry. The article analyzes the volumes of production of building materials, the proportion of enterprises that have implemented the ISO 9001 Quality Management System, the level of defective products and export indicators. The article analyzes the volumes of production of building materials, the proportion of enterprises that have implemented the ISO 9001 Quality Management System, the level of defective products and export indicators. The results of the analysis developed scientific and practical conclusions on the implementation of the quality management system to ensure the stability of product quality, reduce production costs, increase export potential and strengthen the competitiveness of enterprises.

Keywords: building materials industry, Quality Management System, ISO 9001 international standard, standardization and certification, product quality, quality management, defective product, production efficiency, cost optimization, competitiveness, export-oriented industry, export potential, international markets, industrial modernization, innovative technologies, «green economy».

Kirish.

Hozirgi global iqtisodiy sharoitda sanoat tarmoqlarining barqaror rivojlanishi, ishlab chiqarish samaradorligi va mahsulot raqobatbardoshligini ta'minlashda sifat menejmenti hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, qurilish sohasi va uning resurs bazasini tashkil etuvchi qurilish materiallari sanoatida mahsulot sifati iqtisodiy o'sish, ijtimoiy barqarorlik va aholi turmush darajasi bilan uzviy bog'liq hisoblanadi. Qurilish materiallarining texnik va ekspluatatsion ko'rsatkichlari binolarning mustahkamligi, seysmik bardoshliligi, energetik samaradorligi hamda inson salomatligiga xavfsizligini belgilab beradi. Shu bois, mazkur tarmoqda sifatni tasodifiy emas, balki tizimli va ilmiy asoslangan boshqarishga ehtiyoj ortib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar doirasida qurilish sohasi iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylandi. Yangi turar joylar qurilishi, renovatsiya loyihalari, sanoat ob'ektlari, ijtimoiy infratuzilma hamda transport-kommunikatsiya tizimlarining kengayishi qurilish materiallariga bo'lgan talabni keskin oshirdi. Bunday sharoitda qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalar oldida faqat ishlab chiqarish hajmini oshirish emas, balki mahsulot sifati, xavfsizligi

va standartlarga muvofiqligini ta'minlash vazifasi ham dolzarb masala sifatida kun tartibiga chiqdi.

Qurilish materiallari sanoatida sifat menejmenti – bu faqatgina tayyor mahsulotni nazorat qilish yoki sertifikatlashtirish bilan cheklanib qolmaydigan, balki ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini qamrab oluvchi kompleks boshqaruv tizimidir. U xomashyo resurslarini tanlash, texnologik jarayonlarni rejalashtirish, uskunalar holatini nazorat qilish, xodimlar malakasini oshirish, mahsulot sifatini baholash va iste'molchi fikrini tahlil qilish kabi o'zaro bog'liq elementlarni o'z ichiga oladi. Shu ma'noda, sifat menejmenti qurilish materiallari korxonalarining strategik rivojlanish instrumenti sifatida qaraladi.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, sifat menejmenti tizimini joriy etgan korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi, nuqsonli mahsulot ulushi qisqaradi, ishlab chiqarish intizomi mustahkamlanadi va bozordagi raqobatbardoshlik sezilarli darajada oshadi. Bu esa, o'z navbatida, investitsiyaviy jozibadorlikni kuchaytiradi hamda eksport salohiyatini kengaytiradi. Shu sababli xalqaro standartlarga asoslangan sifat menejmenti tizimlari bugungi kunda qurilish materiallari sanoati uchun zarur shart sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini rivojlantirish bo'yicha qator institutsional va tarkibiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, texnik jihatdan tartibga solish tizimini modernizatsiya qilish, milliy standartlarni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish, sertifikatlashtirish jarayonlarini soddalashtirish hamda sifat nazoratini raqamlashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar mazkur sohada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, qurilish materiallari ishlab chiqarishda zamonaviy texnologiyalar, avtomatlashtirilgan nazorat-o'lchash tizimlari va innovatsion boshqaruv usullarini joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, sifat menejmentini to'liq va samarali joriy etishda qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim korxonalarda sifat menejmenti tizimi formal xarakterga ega bo'lib, uning mazmuniy jihatlari to'liq anglab yetilmagan. Kadrlar malakasining yetarli emasligi, sifat madaniyatining past darajada shakllangani, moliyaviy va texnik resurslarning cheklanganligi sifat menejmentini amaliy samarali qo'llashga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa mazkur masalani ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha asoslangan takliflar ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Hozirgi bosqichda milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, sanoat tarmoqlarining texnologik yangilanishi va mahsulot raqobatbardoshligini oshirish masalalari davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Mazkur jarayonda qurilish sohasi va uning tarkibiy qismi bo'lgan qurilish materiallari sanoati alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ushbu tarmoq orqali uy-joy qurilishi, ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish, hududlarni kompleks obodonlashtirish ishlari amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, qurilish materiallari sifati mamlakat iqtisodiy xavfsizligi, aholi turmush sifati va investitsiya loyihalarining samaradorligini belgilab beruvchi muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda qurilish hajmlarining keskin oshishi qurilish materiallari bozorida sifatga bo'lgan talabni yangi bosqichga olib chiqdi. Yangi turar joy massivlari, ko'p qavatli uylar, ijtimoiy soha ob'ektlari, sanoat korxonalari va yirik infratuzilma loyihalari qurilishi jarayonida foydalanilayotgan materiallarning sifat darajasi qurilish ob'ektlarining mustahkamligi, xizmat muddati va xavfsizligini bevosita belgilab bermoqda. Shu sababli, qurilish materiallari ishlab chiqarishda sifat menejmentini samarali qo'llash nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan masalaga aylanmoqda.

Globallashuv sharoitida xalqaro qurilish bozorida sifat talablari tobora kuchayib borayotgani mazkur mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Xalqaro amaliyotda qurilish materiallari ishlab chiqarishda ISO 9001, ISO 14001, ISO 45001 kabi standartlar sifat, ekologik xavfsizlik va mehnat muhofazasini ta'minlashning asosiy mezonlari sifatida qaraladi. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun esa ushbu standartlarga moslashish tashqi bozorlarga chiqish,

eksport geografiyasini kengaytirish va xalqaro raqobatda barqaror o'rin egallashning muhim sharti hisoblanadi. Demak, sifat menejmentini rivojlantirish qurilish materiallari sanoatining tashqi iqtisodiy faoliyatini kengaytirish bilan uzviy bog'liqdir.

Bundan tashqari, mamlakatda import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish siyosati doirasida qurilish materiallari sanoatida mahalliy xomashyo asosida yuqori sifatli mahsulot ishlab chiqarish vazifasi qo'yilgan. Biroq sifat menejmenti tizimi yetarli darajada shakllanmagan sharoitda ishlab chiqarish hajmini oshirish mahsulot sifatining pasayishiga, resurslar samarasiz sarflanishiga va bozorda ishonchning susayishiga olib kelishi mumkin. Shu bois, sifat menejmentini ishlab chiqarish hajmlarini oshirish siyosati bilan uyg'un holda olib borish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy qurilish tendensiyalarida energiya tejamkor, ekologik xavfsiz va innovatsion qurilish materiallariga bo'lgan talab ortib bormoqda. Bu esa qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentiga yangi mazmun bag'ishlab, uni faqat texnik standartlarga rioya qilish emas, balki barqaror rivojlanish, "yashil iqtisodiyot" va ekologik mas'uliyat tamoyillari bilan bog'lashni taqozo etadi. Sifat menejmenti tizimi aynan ushbu vazifalarni kompleks hal etish imkonini beradigan muhim boshqaruv instrumenti sifatida namoyon bo'ladi.

Shu bilan birga, amaliyotda qurilish materiallari sanoati korxonalarida sifat menejmentini joriy etishda qator tizimli muammolar mavjud. Ayrim holatlarda sifat menejmenti tizimi faqat sertifikat olishga qaratilgan formal jarayon sifatida qaraladi, uning amaliy samaradorligi va ishlab chiqarish natijalariga ta'siri yetarlicha ta'minlanmaydi. Kadrlar malakasining pastligi, sifat madaniyatining shakllanmagani, ichki nazorat mexanizmlarining zaifligi va innovatsion texnologiyalarni joriy etishdagi cheklovlar ushbu sohadagi islohotlarning samaradorligini pasaytiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Sifat menejmenti nazariyasi va amaliyoti masalalari iqtisodiy fanlarda keng o'rganilgan bo'lib, uning ilmiy asoslari XX asr o'rtalarida shakllangan. Xorijiy adabiyotlarda sifat menejmenti, avvalo, korxonani strategik boshqarish, raqobatbardoshlik va uzoq muddatli barqaror rivojlanish bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin etiladi.

Sifat menejmenti nazariyasining asoschilaridan biri sanalgan Deming (1986) sifatni oshirishni ishlab chiqarish jarayonlarini tizimli takomillashtirish bilan bog'lab, sifat muammolarining asosiy qismi boshqaruv qarorlari va tizim kamchiliklari bilan izohlanishini ta'kidlaydi. Demingning «14 tamoyili» sifatni faqat yakuniy nazorat orqali emas, balki ishlab chiqarish jarayonini doimiy yaxshilash orqali ta'minlash zarurligini asoslab beradi. Biroq uning qarashlarida texnik tarmoqlar, jumladan qurilish materiallari sanoatiga xos texnologik va xomashyoviy omillar yetarli darajada hisobga olinmagani ayrim tadqiqotchilar tomonidan tanqid qilinadi.

Juran (1992) sifatni «iste'molchi talablariga muvofiqlik» sifatida talqin qilib, sifatni rejalashtirish, nazorat qilish va yaxshilashdan iborat «Juran trilogy» konsepsiyasini ishlab chiqqan. Uning tadqiqotlarida sifat menejmentining iqtisodiy jihatlarini, jumladan, nuqsonli mahsulotlar tufayli yuzaga keladigan yo'qotishlar masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, Juran konsepsiyasi ko'proq umumsanoat yo'nalishida bo'lib, qurilish materiallari ishlab chiqarishdagi texnik reglamentlar va standartlashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur ochib bermaydi.

Sifatni «nuqsonsiz ishlab chiqarish» tamoyili asosida talqin etgan Crosby (1979) esa sifatni oshirish qo'shimcha xarajat emas, balki iqtisodiy samara beradigan investitsiya ekanini isbotlashga harakat qilgan. Uning «Zero Defects» konsepsiyasi qurilish materiallari sanoati uchun nazariy jihatdan ahamiyatli bo'lsa-da, amaliyotda xomashyo sifati va texnologik cheklovlar mavjud bo'lgan sharoitda ushbu yondashuvni to'liq tatbiq etish qiyinligi kuzatiladi.

Yapon sifat maktabining namoyondasi Ishikawa (1985) sifatni boshqarishda inson omili, jamoaviy ishtirok va sifat madaniyatini shakllantirishga alohida urg'u beradi. Uning «sabab-

oqibat diagrammasi» qurilish materiallari ishlab chiqarishda nuqsonlar sabablarini aniqlashda samarali instrument hisoblanadi. Biroq, Ishikava yondashuvi ham ko'proq ishlab chiqarish jarayoni ichki omillariga e'tibor qaratib, institutsional va normativ-huquqiy muhitning ta'sirini kamroq yoritadi.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida sifat menejmenti masalalari, asosan, O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, sanoatni diversifikatsiyalash va raqobat muhitini rivojlantirish nuqtai nazaridan o'rganilgan. Xususan, Abdukarimov (2018) va Shodmonov (2020) asarlarida sanoat korxonalarida sifatni boshqarish tizimini joriy etish korxona samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida asoslangan. Ushbu tadqiqotlarda milliy standartlashtirish tizimining ahamiyati qayd etilgan bo'lsa-da, qurilish materiallari sanoatiga xos texnik va texnologik xususiyatlar yetarli darajada ochib berilmagan.

Qurilish sohasiga ixtisoslashgan ayrim mahalliy tadqiqotlarda sifat masalalari, asosan, texnik nazorat, laboratoriya sinovlari va standartlarga muvofiqlik nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Bu esa sifat menejmentini keng ma'nodagi boshqaruv tizimi sifatida emas, balki cheklangan texnik jarayon sifatida talqin qilishga olib kelgan. Natijada, sifat menejmentining tashkiliy-iqtisodiy, institutsional va strategik jihatlari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy olimlar sifat menejmentini umumsanoat va strategik boshqaruv nuqtai nazaridan keng yoritgan bo'lsa, mahalliy tadqiqotlarda milliy iqtisodiyot va normativ muhitga moslashtirish masalalariga ko'proq e'tibor qaratilgan. Biroq qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini islohotlar, texnik reglamentlar va korxona amaliyoti bilan uyg'un holda kompleks o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar hali yetarli emas. Mazkur holat ushbu mavzuni ilmiy jihatdan chuqur tadqiq etish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Sifat menejmentining zamonaviy konsepsiyalari faqat ishlab chiqarish jarayonlarini standartlashtirish bilan cheklanib qolmasdan, korxonaning institutsional muhiti, innovatsion faoliyati va inson kapitali bilan chuqur bog'liq holda o'rganilmoqda. Ayniqsa, sanoat tarmoqlarida, jumladan qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri masalasiga alohida e'tibor qaratilgan.

Armand Feigenbaum (1991) tomonidan ishlab chiqilgan «Total Quality Control» konsepsiyasi sifatni faqat ishlab chiqarish bo'limi vazifasi emas, balki butun korxona faoliyatining strategik elementi sifatida talqin qiladi. U sifat xarajatlarini (prevention, appraisal, failure costs) tahlil qilish orqali korxona iqtisodiy natijalarini yaxshilash mumkinligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Mazkur yondashuv qurilish materiallari sanoati uchun muhim bo'lsa-da, ayrim tadqiqotchilar uni joriy etish yuqori boshqaruv madaniyati va aniq hisob-kitob tizimini talab qilishini ta'kidlaydilar, bu esa rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda muayyan qiyinchiliklar tug'diradi.

Yevropa sifat maktabi vakillaridan biri Drucker (1974) sifat masalasini to'g'ridan-to'g'ri raqobatbardoshlik va mijoz qiymati bilan bog'lab ko'radi. Uning fikricha, sifat – bu texnik ko'rsatkich emas, balki iste'molchi qabul qilgan qiymatdir. Bu yondashuv qurilish materiallari sanoatida bozor talablarini hisobga olish nuqtai nazaridan ahamiyatli, ammo texnik reglamentlar qat'iy bo'lgan tarmoqlarda iste'molchi sub'ektiv bahosiga ortiqcha tayanish xavfini ham keltirib chiqaradi.

Rossiyalik olim Kleyner (2011) tadqiqotlarida sifat menejmenti korxonaning institutsional tizimi bilan uzviy bog'liq ekanini ta'kidlaydi. U sifatni ta'minlashni faqat texnologik yoki tashkiliy muammo sifatida emas, balki iqtisodiy institutlar, me'yorlar va korporativ madaniyat bilan bog'liq jarayon sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv O'zbekiston qurilish materiallari sanoatidagi islohotlarni tahlil qilishda ayniqsa dolzarb hisoblanadi.

Qurilish sohasiga yaqin tadqiqotlar olib borgan Asaul (2015) sifat menejmentining qurilish va qurilish materiallari bozoridagi investitsiyaviy faollikka ta'sirini o'rganadi. Uning fikricha, sifat tizimining mavjudligi investorlar uchun xavflarni kamaytiradi va loyihalarning iqtisodiy samaradorligini oshiradi. Biroq Asaul tadqiqotlarida ishlab chiqaruvchi korxonalar darajasida sifat menejmenti mexanizmlari kamroq yoritilgan.

Mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda sifat menejmenti masalalari ko'proq sanoat siyosati va raqobat muhitini rivojlantirish bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Jumladan, Abduraxmonov (2019) asarlarida sanoat tarmoqlarida sifat va mehnat unumdorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik asoslab berilgan. U sifat menejmenti tizimi xodimlar malakasini oshirish va inson kapitalini rivojlantirish bilan uyg'un holda joriy etilmasa, kutilgan natijalarga erishib bo'lmashligini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, qo'shimcha adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy olimlar sifat menejmentini strategik va institutsional nuqtai nazardan chuqur ishlab chiqqan bo'lsa, mahalliy tadqiqotlarda uni milliy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish masalasi ustuvor o'rin tutadi. Biroq qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini islohotlar, texnik reglamentlar, innovatsion texnologiyalar va korxona amaliyoti bilan kompleks bog'lab tahlil qilishga bag'ishlangan tadqiqotlar hali ham cheklangan. Bu esa mazkur yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida qurilish materiallari sanoati iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylandi. Bu holat, avvalo, qurilish hajmlarining o'sishi, uy-joy siyosati faollashuvi va infratuzilma loyihalari kengayishi bilan izohlanadi. Biroq ishlab chiqarish hajmlarining o'sishi bilan bir qatorda mahsulot sifatini barqaror ta'minlash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, sifat menejmenti tizimini joriy etishning tarmoq rivojlanishiga ta'sirini statistik tahlil qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida 2022–2024 yillarda qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmining o'sish dinamikasi

Yillar	Ishlab chiqarish hajmi, trln so'm	O'sish sur'ati, %
2022	42,8	112,5
2023	51,6	120,6
2024	60,9	118,0

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida ishlab chiqildi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2022–2024 yillar davomida qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmi barqaror o'sish tendensiyasiga ega. Bu o'sish, bir tomondan, qurilishga bo'lgan yuqori talab bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, sanoat korxonalarida modernizatsiya va boshqaruv tizimlarini takomillashtirish, jumladan sifat menejmentini joriy etish natijasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

2-jadval

Qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarda ISO 9001 sifat menejmenti tizimini joriy etish holati

Yillar	Korxonalar umumiy soni	ISO 9001 joriy etgan korxonalar	Ulushi, %
2022	1320	410	31,1
2023	1450	530	36,6
2024	1600	690	43,1

Manba: O'zbekiston Respublikasi Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari asosida ishlab chiqildi.

Jadval natijalari shuni ko'rsatadiki, qurilish materiallari sanoatida sifat menejmenti tizimini joriy etgan korxonalar soni yil sayin oshib bormoqda. Ayniqsa, 2024 yilda ISO 9001 standartiga ega korxonalar ulushi 43 foizdan oshgani mazkur islohotlarning amaliy natijalar

beryotganini tasdiqlaydi. Bu holat mahsulot sifati barqarorligini ta'minlash va bozorda ishonchni oshirishda muhim ahamiyatga ega.

3-jadval

**O'zbekiston Respublikasida 2022–2024 yillarda qurilish materiallari eksportida
sifat menejmenti tizimining roli**

Yillar	Eksport hajmi, mln AQSh doll.	ISO sertifikatli mahsulot ulushi, %
2022	290	54
2023	365	61
2024	440	68

Manba: O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma'lumotlari asosida ishlab chiqildi.

Eksport ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, sifat menejmenti tizimi joriy etilgan korxonalar tashqi bozorlarda ustunlikka ega bo'lmoqda. ISO sertifikatli mahsulot ulushining ortishi eksport geografiyasini kengaytirish va xalqaro bozorlarda milliy mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Olib borilgan tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, O'zbekiston Respublikasida qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini joriy etish:

- mahsulot sifati barqarorligini ta'minlamoqda;
- nuqsonli mahsulot ulushini sezilarli kamaytirmoqda;
- eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda;
- tarmoqning institutsional va texnologik rivojlanishini tezlashtirmoqda.

Biroq, ayrim korxonalarda sifat menejmenti tizimini joriy etish hali ham formal tusga ega ekani mazkur islohotlarni yanada chuqurlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar.

O'zbekiston Respublikasida qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini joriy etish va rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, qurilish sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlash hamda milliy sanoat mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli institutsional va iqtisodiy islohotlar qurilish materiallari ishlab chiqarishni faqat miqdor jihatidan emas, balki sifat jihatidan ham yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot davomida o'tkazilgan tahlillarga ko'ra, qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmlarining barqaror o'sishi bilan bir qatorda, sifat menejmenti tizimlarini joriy etgan korxonalar ulushi ham izchil ortib borayotganini ko'rsatdi. Ayniqsa, ISO 9001 xalqaro standarti asosida sifat menejmenti tizimini joriy etgan korxonalarda mahsulot sifati barqarorligi ta'minlanib, nuqsonli mahsulot ulushining sezilarli darajada kamaygani aniqlandi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarining qisqarishi, resurslardan samarali foydalanish va korxonalar moliyaviy natijalarining yaxshilanishiga olib kelmoqda.

Shuningdek, tadqiqot natijalari sifat menejmenti tizimi qurilish materiallari sanoatida eksport salohiyatini oshirishning muhim omili ekanini tasdiqladi. Xalqaro standartlarga muvofiq sertifikatlangan mahsulotlar ulushining ortishi milliy qurilish materiallarining tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini oshirib, eksport geografiyasini kengaytirish imkoniyatini bermoqda. Bu holat sifat menejmentini qurilish materiallari sanoatining eksportga yo'naltirilgan rivojlanish strategiyasida ustuvor yo'nalish sifatida qarash zarurligini ko'rsatadi.

Biroq tadqiqot shuni ham ochib berdiki, sifat menejmentini joriy etish jarayonida qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Ayrim korxonalarda sifat menejmenti tizimi asosan sertifikat olishga qaratilgan formal mexanizm sifatida amal qilmoqda, uning ishlab chiqarish samaradorligiga real ta'siri yetarli darajada ta'minlanmagan. Kadrlar malakasining pastligi, sifat madaniyatining yetarlicha shakllanmagani, zamonaviy laboratoriya va raqamli nazorat

vositalari bilan ta'minlanishdagi tafovutlar mazkur sohadagi islohotlarning to'liq samara berishini cheklamoqda.

Shu nuqtai nazardan, qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini yanada takomillashtirish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Xususan, sifat menejmentini korxonalarining umumiy strategik rivojlanish rejalariga integratsiya qilish, inson kapitali va sifat madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan boshqaruv mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan nazorat-o'lchash tizimlari va innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish orqali sifat menejmentining amaliy samaradorligini oshirish mumkin.

Umuman olganda, qurilish materiallari sanoatida sifat menejmentini qo'llash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar tarmoqning institutsional, texnologik va iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur islohotlarni ilmiy asoslangan holda chuqurlashtirish, ularning natijadorligini muntazam baholab borish va ilg'or xalqaro tajribalar bilan uyg'unlashtirish kelgusida O'zbekiston qurilish materiallari sanoatini sifat jihatidan yangi, barqaror va raqobatbardosh rivojlanish bosqichiga olib chiqish uchun mustahkam ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Jumepamypa/Literature:

Abdulkarimov A. (2018). Sanoat korxonalarida boshqaruv samaradorligini oshirish masalalari. – Toshkent: Iqtisodiyot.

Abduraxmonov Q. (2019). Inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish. – Toshkent: Iqtisodiyot.

Crosby P.B. (1979). Quality Is Free: The Art of Making Quality Certain. – New York: McGraw-Hill.

Deming W.E. (1986). Out of the Crisis. – Cambridge: MIT Press.

Drucker P.F. (1974). Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – New York: Harper & Row.

Feigenbaum A.V. (1991). Total Quality Control. – New York: McGraw-Hill.

Ishikawa K. (1985). What Is Total Quality Control? The Japanese Way. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Juran J.M. (1992). Juran on Quality by Design. – New York: Free Press.

Shodmonov Sh. (2020). Menejment nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya.

Асаул А.А. (2015). Экономика строительства. – Санкт-Петербург: Питер.

Клейнер Г.Б. (2011). Институциональная экономика предприятия. – Москва: Наука.